

Ermənilər və Azərbaycan türkləri

(əvvəli 23, 25 və 26 avqust tarixli saylarımızda)

Görkəmli rus sovet alimi İ.B.Petruşevski 1928-ci ildə erməni alimi Q.M.Ter-Sərkisyanla birlikdə Qarabağ bölgəsini qarış-qarış gəzib tədqiqat işləri aparmışdılar. Onların başlıca məqsədi yerli əhalinin mədəniyyətini, incəsənətini öyrənmək idi. Onlar bu ərazini kəndbəkənd gəzərək böyük material topladılar. Erməni xristian monastrları ilə əlaqədar Petruşevski yazırdı ki, "ermənilər buralara olduqca az hallarda gedirlər, son zamanlar isə ümumiyyətlə getmirlər. Bu mənada onlar böyük simiclik göstərirlər. Bu yerlərə daha çox yerli türk maldarları, xüsusən də qışlaq və yaylaq otlaqlarına köçən zaman baş çəkirlər. Buna görə onlar böyük səxavət göstərirlər. Bu bir daha sübut edir ki, ermənilər bu yerlərdə gəlmə adamlardır və yerli müqəddəs abidələr ümumiyyətlə onlar üçün belə deyil, azərbaycanlılar isə əsrlər boyu burada yaşayaraq bu müqəddəs yerlərə etiqad edirlər".

Nəhayət, yerli əhalinin etnosunun, məişətinin, mədəniyyətinin tədqiqi və xeyli öyrənilməsi nəticəsində alim belə bir yekun fikrə gəlir: "Qarabağ heç vaxt erməni mədəniyyətinin mərkəzi olmamışdır. Qarabağ mədəniyyəti bütövdür və o, Azərbaycan xalqına məxsusdur".

Ermənilər tarix boyu Azərbaycan mədəniyyətindən nəyi isə mənimsəməyə, əxz etməyə və hətta özünüküləşdirməyə çalışmışlar. Bu sahədə dünyada ermənilərlə rəqabətə girə bilən ikinci bir etnos tapmaq olmaz. Onlar min bir üsulla özlərinin qədim tarixə malik olmalarını sübut etmək üçün həttə elmi ictimaiyyətdə təəccüb və güllüş doğura bilən saxtakarlıqlara belə əl atmaqdan çəkinməmişdilər. Bu cəhətdən erməni alimi S.Ayvazyanın "böyük kəşfi" və iddiaları xüsusi maraq doğurur.

Bu erməni alimi heç bir məsuliyyət hiss etmədən XII-XIII əsrlərə aid Azərbaycan Atabəylər dövlətinə məxsus kitabə və pulların üzərindəki yazıları eradan əvvəl XIX əsrə aid protoerməni heroqlifləri kimi oxumuş və utanmadan da dünya mətbuatına bu barədə məlumatlar ötürmüşdür. Lakin bu cür ağ yalana və saxtakarlığa dözə bilməyən gör-

kəmli sovet şərqşünası akademik Piotrovski Ermənistan SSR EA Tarix İnstitutunun "Elmi Xəbərlər"inin 1971-ci il 3-cü sayında bu erməni tarixbazlarına tutarlı cavab kimi aşağıdakı məktubunu dərc etdirmişdi:

"*Bu il mart ayının 24-də Ermənistan SSR EA-nın Rəyasət Heyətində çıxış edərək göstərdim ki, Akademiyanın nəşrlərində və bir sıra jurnallarda Ermənistanın qədim heroqlif yazıları haqqında məqalələr dərc edilib və həmin məqalələrdə adı ərəb yazıları b.e.ə. XIX-XVII əsrlərə aid hayas heroqlifləri kimi qələmə verilib.*

O vaxt mən belə hesab edirdim ki, yalnız şifahi etirazla kifayətlənmək olar, lakin S.Ayvazyanın müxtəlif idarələrə, o cümlədən Ermənistan SSR EA Rəyasət Heyətinə göndərdiyi məktublar göstərir ki, o, mənim Rəyasət Heyətindəki çıxışımı səhv hesab edir.

Buna görə də xahiş edirəm, mənim iradlarımı dərc edəsiniz. S.Ayvazyan bir sıra məqalələrində b.e.ə. XIX əsrə aid heroqlif yazıları üzə çıxarması barədə məlumat verir, onları heç bir çətinlik çəkmədən, bir vaxtlar N.Eminin... nəşr etdirdiyi, əlyazmalarındakı Mesamor qayaüstü yazıları ilə tutuşdurub tərcümə edir.

Ermənistan SSR EA "Xəbərlərində" (Yer haqqında elm, Yerevan, 1964, səh. 73-81) Hayas heroqlifləri ilə yazılmış pulların şəkilləri verilmişdir.

...Əslində isə yazıları pozulmaqda olan bu pullar bizim eranın XII-XIII əsrlərinə aiddir. Eldəgizlər sülaləsindən olan Azərbaycan Atabəyləri (1133-1225) tərəfindən zərb edilmişdir.

Belə pullar orta əsrlər Ermənistanında və Zaqafqaziyanın qonşu vilayətlərində kütləvi şəkildə yayılmışdır.

Sən demə, S.Ayvazyan tərəfindən dərc edilən və B.Mkrtçyanın məqaləsində təkrarlanan şəkillər (Belə məqalələr sensasiya kimi Avropanın bir sıra elmi jurnallarında dərc edilib - A.M.) fantastik bir şeydir, real vəziyyətlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Adam heyrət edir ki, müəllif belə qondarma rəsmləri hansı cəsarətlə çap etdirmək qərarına gəlib.

Mesamor daşları və qayalarındakı Hayas yazıları (b.e.ə. XVII əsr) ilə bağlı tədqiqatlar da bundan yaxşı vəziyyət-

də deyildir. Yuxarıda adı çəkilən məqalədə... Mesamor heroqlifləri nümunə göstərilir, yanında da tərcümə mətni verilir: "Sonra od evidir (zəngin bina). Allah mərhəmət göstərsin Akopa, bu çəşməli torpaqlar əbədlilik ona məxsusdur". Əslində isə, Ermənistan SSR EA ərəbşünaslarının rəyində göstərdiyi kimi, bu Daş ərəb hərfləri ilə yazılmış adı bir qəbir daşdır (yazıların surəti düz çıxarılmayıb) və burada yazılıb: "Əli... Qasım xan". Əlbəttə, bu yazı S.Ayvazyanın başa düşdüyü kimi soldan sağa yox, əksinə, sağdan sola oxunur.

S.Ayvazyan kufi xətti ilə yazılmış Məhəmməd, Həsən, Əli adlarını da hayas heroqlifləri kimi başa düşüb. Bu az imiş kimi, damğayabənzər işarələrdən, kufi yazı və petroqliflərdən (buynuzlu heyvan şəkilləri) bütöv bir mətn yaradıb, bunu soldan sağa oxuyub və belə tərcümə edib: "Yay çölüylə keçən tamahkar (bu) əsas zəngin (zənginləşdirilmiş) binadır İribuynuzlu mal-qara (qurban gətirilib)... Zəngin evə yol hamıya (qadağandır)... Cəhənnəm. (Bax: Ermənistan SSR EA "Xəbərləri" (Yer haqqında elm, 1964, səh.73); S.Ayvazyan. Qədim Ermənistanın tarixi və metallurgiyasının bəzi məsələləri barədə. Yerevan - Moskva, 1967. İstehsalat-nəşriyyat kombinatı, VİNİTİ. Lübersi, səh. 84-86).

Həm də ərəb adı Əli burda, nədənsə, "zəngin bina", "od evi" (?), "məbəd", Həsən adı isə "zəngin" işarəsi kimi qəbul edilir. Ərəb əlifbasını az-çox bilən hər kəs kufi işarələri ilə yazılmış bu adları asanca oxuya bilər

S.Ayvazyanın çıxardığı surətlər dəqiq deyil, onlara əsasən ərəbcə yazıların xarakteri və tarixi barədə söz demək mümkün olmaz, lakin B.Mkrtçyanın ingiliscə məqaləsində verilmiş fotoşəkillərin birinə əsasən prof. V.A.Kraçkovski belə bir nəticəyə gəlib. Mesamor qayaüstü yazılarında ərəb kufi xətti ilə naşılıqla yazılmış və sağdan sola oxunan Əli, Həsən adları açıq-aşkar seçilir.

Bu işarələr formaca orta əsrlərinkinə oxşaya bilməz, bizim eranın XIX əsrinə aid edilməlidir. Yeri gəlmişkən xatırladaq ki, Mesamor təpəsində Azərbaycan kəndi Zeyvə yerləşirdi.

Mesamor heroqlif yazıları haqqında geniş reklam edilmiş və təəssüf ki, nüfuzlu elmi jurnallara da düşmüş mif beləcə dağıldı.

...Axı Mesamor petroqliflərinin "açılışı" əsasında dünyanın bütün əlifbalarının b.e.ə. XVIII əsrə aid olan Mesamorigksos - qədim erməni əlifbasından yaranması kimi ciddi nəticələrə gəlmişdilər. (Bax: S.Ayvazyan. Qədim Ermənistanın tarix və metallurgiyasının bəzi məsələləri barədə, səh.102). Mesamor əlifbasından başlanan yollar bu cədvəldə belə yayılır: erməni əlifbası (V əsr), finikiya əlifbası (b.e.ə. VIII-VII əsrlər), hind əlifbası (b.e.ə. XV əsr), daha sonra cənubi sammit, yunan əlifbalrı, Asiya, Afrika və Avropanın bütün əlifbalrı... Təkcə Ayvazyanın fantaziyaşın genişliyinə yox, həm də öz savadsızlığına görə heyrətamiz olan bu cədvəlin gənclik qəzeti "Komsomolets" də çap edilməsinə (15 noyabr 1968-ci il), Hayas yazısı haqqında nəzəriyyənin "Qarun" jurnalı tərəfindən müdafiə edilməsinə də təəccüblənirsən. S.Ayvazyan yazır: "Nəhayət, bir dəstə geoloqla birlikdə bizim aşkar etdiyimiz Mesamor hayas arxeologiya obyektini inkişaf etmiş dağ-mədən istehsalı və heroqlif yazı sistemi ilə Hayasın Ermənistanın Ayrarat vilayətinə daxil olması barədəki şübhələri büsbütün dağıtdı. Ermənistan da ilk dəfə tapılmış heroqlif yazısı, Mesamorun ayrı bir mədəniyyət abidəsi olması fikrini rədd edir. Onun məhz hayaşlara (daha doğrusu, qədim ermənilərə) məxsusluğunu sübut edir... Urartu dövləti haqqında yüzillik ağılsız fikir beləcə öz ömrünü başa vurdu". S.Ayvazyan Urartu barədə fikrin əhəmiyyətini itirməsini: 1) Movses Xorenatsinin Urartu barədə heç nə deməməsi; 2) Hayas ölkəsinin urartların bütün yerlərini əhatə etməsi; 3) Vanda ki mixi yazıların ermənicə oxunması ilə əsaslandırır. Bu axırıncı məsələyə S.M.Ayvazyanın "Erməni mixi yazıların açılışı" (Yerevan, 1963) adlı kitabı həsr edilib; kitabda bir çox hallarda, bir-birindən çox uzaq olan, qeyri-dəqiq Urartu və erməni sözləri tutuşdurulur; müqayisə zamanı bu dillərin fonetik xüsusiyyətləri və quruluşu nəzərə alınmır. (Erməni dilində Urartu dilindən alınma

sözlər vaxtilə Q.A.Qaplanyan və Qr. Acaryan tərəfindən göstərilmişdi).

Urartu mixi yazılarını ermənicə oxumaq üçün erməni-urartu sözlərinin bənzərliyini sübut kimi götürən S.Ayvazyan bilmir ki, o, təkcə Urartu yox, həm də assur mixi yazılarını ermənicə oxuyan A.Mordtmanın fikrini təkrarlayır. Halbuki bu fikir 150 il öncə deyilib və elm tərəfindən çoxdan rədd edilib.

Ermənistan SSR EA Rəyasət Heyətinin yığıncağında erməni tarix elminə ziyan vuran və təəssüf ki, kütləvi ədəbiyyata da yol tapan bu savadsız "nəzəriyyələrin" axınının qarşısını almaq məqsədilə dediyim iradlar bundan ibarətdir.

Akademik B.Piotrovski (Leninqrad)".

Azərbaycanda yaşayıb-ışləyən, onun çörəyini yeyib suyunu içən, respublikanın onlara bəxş etdiyi bütün imkanlardan yüksək səviyyədə bəhrələnmən erməni alim və məmurları heç də həmişə Azərbaycan türklərinə, onun müsəlman mədəniyyətinə, tarixinə, incəsənətinə, adət-ənənələrinə səmimi münasibət bəsləməmişdilər. Əksinə Azərbaycan yazıçıları, şairləri öz əsərlərində həmişə ermənilərə münasibətdə humanist hisslərlə yanaşmış, onları vəsf etmişlər. Məsələn, Azərbaycanın xalq şairi, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sədri Süleyman Rüstəm "Yerevana salam" şeirində "erməni qardaşlara" "Abşeronun mazutlu qəlbindən" min salam göndərirdi. Lakin onun "Mənim Qarabağım" adlı şeirinin çap edilməsinə ermənicə "Kommunist" qəzetinin baş redaktoru Babayan və şöbə müdiri Ağacanyan icazə verməmişdilər.

Azərbaycan Sovet hakimiyyəti illərində ermənilər əhalinin ən yaxşı təminatlı hissəsi hesab olunurdular. Azərbaycanda yaşayan adi erməni kəndlisi də, adi erməni fəhləsi də həmişə firavan həyat sürmüşdür. Bütün bunlar Azərbaycan müsəlman əhalisinin heç bir fərq qoymadan ermənilərə xoş münasibətinin sayəsində mümkün olmuşdu. Azərbaycan xalqının unutulmazlığından istifadə edən ermənilər gizlin surətdə öz antimüsəlman, antitürk fəaliyyətlərini daha da gücləndirmişdilər. Onlar əlverişli məqam gözləyirdilər.

Belə bir məqamı və imkanı isə onlara erməni məsləhətçiləri ilə əhatə olunmuş Sovet dövlətinin bədnam şöhrət qazanmış başçısı Qorbaçov verdi. Sovet dövlət rəhbərliyinin və hərbi sənaye kompleksinin fəal köməyi ilə Ermənistan sovet respublikası hələ SSRİ-nin mövcud olduğu bir şəraitdə Azərbaycan Respublikasına qarşı hərbi təcavüzə, ilhaq siyasətinə başladı.

1988-ci ildən 1991-ci ilədək Ermənistan Respublikasında aparılmış "etnik təmizləmə" nəticəsində erməni və sovet əsgərlərinin zor tətbiq etməsilə 259 azərbaycanlı kəndindən soydaşlarımız kütləvi surətdə qovuldular. Azərbaycan Respublikasının özündə isə ermənilərin təcavüzkar müharibəsi nəticəsində 1988-1994-cü illər ərzində yüzlərlə yaşayış, sənaye, ictimai işə, mədəni, sosial və təsərrüfat obyektləri yandırılaraq məhv edilmişdir.

1828-1989-cu illər ərzində indiki Ermənistan ərazisindən 2 milyondan çox azərbaycanlı didərgin salınmışdı. Əgər onlar didərgin salınmasaydılar, bu gün Ermənistan Respublikası ərazisində 8-10 milyon nəfər azərbaycanlı yaşayrdı.

Amerikalı müəllif Semyuel yazırdı ki, "Dünyanın ermənilər yaşayan ərazisində nə üçün sülhün olmamasının əsas səbəbi də ermənilərin ardıcıl surətdə ədalətə oynamasıdır. Ermənistan hələ də aclıq çəkən, torpaqsız, cirtədən, sədəqə diləyən terrorçu ölkə olmaqda davam edir. Ermənistan əsasən antitürk və antimüsəlman təbliğatından istifadə edərək xristianlardan kömək təminatını qazanan nifrətəliyi işğalçıdır. O, dilənərək yığdığı sədəqələri müsəlmanların etnik təmizlənməsi kampaniyalarına yönəldir".

Müəllif maraqlı bir nəticəyə gəlir. Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal edəndən bəri "keçən bu on il ərzində həmin ermənilər Amerika hökumətinə firıldaq gələrək 1,4 milyard dollarlıq "xarici yardım" aldı. Güman ki, bütün dünyanın hər hansı bir ölkəsində adambaşına düşən illik gəlirdən daha çox! Hələ İsus Xristos adından bu terrorçu ölkəyə axıdılan Amerika xristian qruplarının topladığı milyonlarla dollar pul bura aid deyil".

Atamoğlan MƏMMƏDLİ.